

Lucyna Przezbórska-Skobiej

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Uwarunkowania rozwoju rynku turystyki wiejskiej w Polsce

Streszczenie: Celem artykułu było przedstawienie rozwoju i stanu obecnego rynku turystyki wiejskiej (w tym agroturystyki) w Polsce wraz z czynnikami warunkującymi (sprzyjającymi i ograniczającymi) ten rozwój. Analizę przeprowadzono na podstawie danych wtórnych i literatury przedmiotu. Wynika z niej, że na rynku turystyki wiejskiej, a szczególnie rynku agroturystycznym, zachodzą w ostatnich latach istotne zmiany, zarówno po stronie podaży, jak i popytu.

Słowa kluczowe: turystyka wiejska, agroturystyka, rynek, uwarunkowania, czynniki sprzyjające, czynniki ograniczające

Wstęp

W gospodarce rynkowej rynek jest najczęściej używaną kategorią ekonomiczną¹ i zwykle oznacza „ogół relacji zachodzących między podmiotami uczestniczącymi w procesach wymiany”² lub „całokształt transakcji kupna i sprzedaży oraz warunków, w jakich one przebiegają”³. Według E. Dziedzic i T. Skalskiej⁴, współczesne nurty ekonomii, np. ekonomia instytucjonalna, w definicjach rynku dodatkowo akcentują czynniki społeczne i prawne mające wpływ na działania podejmowane przez uczestników rynku. Rynek turystyczny jest zwykle definiowany przez odniesienia do produktu, jego dostawców (podaż) i nabywców, tj. turystów (popyt). Według A. Panasiuka⁵, rynek turystyczny można analizować poprzez dwa jego oblicza (ujęcia): oblicze procesów (ujęcie przedmiotowe) i oblicze podmiotów (ujęcie podmiotowe). W pierwszym ujęciu rynek oznacza proces, w którym nabywcy usług turystycznych⁶, tj. usługobiorcy reprezen-

¹ A. Bott-Alama: Uwarunkowania rozwoju turystyki wiejskiej w województwie zachodniopomorskim, *Rozprawy i Studia*, T (DLXXV) 501, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, s. 40.

² W. Wrzosek: *Funkcjonowanie rynku*, PWE, Warszawa 2002, s. 13. Podobną definicję formułuje J. Alt-korn: *Marketing w turystyce*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 18.

³ R. Milewski: *Podstawy ekonomii*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 97.

⁴ E. Dziedzic, T. Skalska: *Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju usług turystycznych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2013, s. 13.

⁵ A. Panasiuk: *Ekonomika turystyki*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 67.

⁶ A. Panasiuk: *Ekonomika turystyki...*, op. cit., s. 68 określa usługi turystyczne jako „wszystkie usługi świadczone turystom”. W ustawie o usługach turystycznych z 29 sierpnia 1997 r. (Dz.U. z 2004 r. nr 223, poz. 2268) wymieniono, że są to usługi przewodnickie (przewodników turystycznych), usługi hotelarskie oraz wszystkie inne usługi świadczone turystom lub odwiedzającym.

tujący popyt, i wytwórcy usług turystycznych, tj. usługodawcy reprezentujący podaż, określają, co chcą kupić i sprzedać oraz na jakich warunkach. W ujęciu podmiotowym rynek oznacza zbiór usługobiorców i usługodawców „dokonujących transakcji rynkowych, których przedmiotem są usługi turystyczne”⁷. Rynek jest „regulatorem procesów gospodarczych, a przez grę popytu i podaży dokonuje obiektywnej wyceny poszczególnych towarów, czyli ustala ich ceny”⁸. Z przedstawionych definicji wynika, że podstawowymi wielkościami charakteryzującymi rynek są popyt i podaż, a podstawowym parametrem umożliwiającym przeprowadzenie rachunku ekonomicznego jest cena⁹. Zachodzące między nimi relacje przyczynowo-skutkowe tworzą mechanizm rynkowy, który „rozwiązuje trzy podstawowe problemy ekonomiczne: co produkować (...), jak wytwarzać (...) i dla kogo wytwarzać”¹⁰.

Podkreślić trzeba jeszcze, że rynek turystyczny jest bardzo specyficznym rynkiem ze względu na wiele cech popytu turystycznego i podaży turystycznej, np. duże zróżnicowanie oferowanych produktów (heterogeniczność podaży i złożoność produktu turystycznego), przewagę usług nad towarami, występowanie łącznego popytu na towary i usługi (ale i komplementarność przedmiotów podaży), konsumpcję zakupionych usług w miejscu ich podaży jednocześnie z ich wytwarzaniem (mobilność nabywców usług i koncentrację rynku w określonych przestrzeniach, a więc jego nierównomierność i sztywność w układzie przestrzennym), choć obejmuje on nie tylko miejsce czasowego pobytu turystów, ale także miejsce ich stałego zamieszkania¹¹. Rynek usług turystycznych jest rynkiem sezonowym i dość mocno uzależnionym zarówno od innych sektorów gospodarki, jak i od polityki społeczno-gospodarczej państwa¹². Po stronie podaży rynek charakteryzuje się relatywnie dużym ryzykiem zbytu oraz brakiem możliwości magazynowania i tworzenia zapasów. Specyfika rynku turystycznego wynika więc „z jednej strony z cech popytu turystycznego, a z drugiej strony z właściwości podaży turystycznej”¹³. Wszystkie wymienione cechy charakteryzują także rynek turystyki wiejskiej, jakkolwiek na szczególne wyróżnienie wśród nich zasługują takie właściwości, jak:

- duża sezonowość popytu w turystyce wiejskiej;
- rozproszenie podaży w przestrzeni;

⁷ Ibidem, s. 67.

⁸ R. Milewski: Podstawy ekonomii, op. cit., s. 97.

⁹ Ibidem, s. 97–98.

¹⁰ T. Obrębski: Główne problemy ekonomii, [w:] Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy, S. Marciniak (red.), Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 149 oraz J. Sikora: Agroturystyka. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 78.

¹¹ A. Panasiuk: Ekonomia turystyki..., op. cit., s. 68; A. Bott-Alama: Uwarunkowania rozwoju..., op. cit., s. 41; E. Dziedzic, T. Skalska: Ekonomiczne uwarunkowania..., op. cit., s. 20–21.

¹² A. Bott-Alama: Uwarunkowania rozwoju..., op. cit., s. 41.

¹³ Ibidem, s. 40; E. Dziedzic, T. Skalska: Ekonomiczne uwarunkowania..., op. cit., s. 20–21, 33–35.

- duże zróżnicowanie i indywidualizacja produktów oferowanych w turystyce wiejskiej¹⁴.

Celem niniejszego opracowania było przedstawienie rozwoju i stanu obecnego rynku turystyki wiejskiej (w tym agroturystyki) w Polsce wraz z czynnikami warunkującymi (sprzyjającymi i ograniczającymi) ten rozwój.

W prezentowanym artykule przedstawiono analizę rynku turystyki wiejskiej¹⁵ (w tym agroturystyki) i czynników warunkujących rozwój tego rynku na podstawie:

- dostępnych (publikowanych) danych statystyki publicznej Głównego Urzędu Statystycznego i Urzędu Statystycznego w Rzeszowie, który zajmuje się problematyką turystyki, w tym także danych z Banku Danych Lokalnych;
- danych Instytutu Turystyki, który od 2002 do 2009 roku prowadził badania gospodarstw agroturystycznych i pokoi gościnnych w gminach¹⁶; efektywność ankietyzacji gmin w poszczególnych latach wahała się od 70% w 2002 roku do ponad 90% w latach 2005–2009¹⁷;
- danych i wyników badań innych autorów zamieszczonych w literaturze przedmiotu. Artykuł ma więc charakter przeglądowo-analityczny.

Wyniki i dyskusja

Analiza rynku turystyki wiejskiej, podobnie jak innych rynków turystycznych, wymaga określenia wielkości podaży turystycznej i popytu turystycznego¹⁸. Nie jest to zadanie łatwe w przypadku turystyki wiejskiej i agroturystyki, co najmniej z dwóch powodów:

- brakuje powszechnie obowiązujących definicji dotyczących bazy noclegowej na wsi, w szczególności: kwatery turystyki wiejskiej i gospodarstwa agroturystycznego, np. ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach turystycznych¹⁹ oraz rozporządzenia do niej²⁰ nie definiują ani kwatery turystyki wiejskiej, ani gospodarstwa agrotury-

¹⁴ A. Bott-Alama: Uwarunkowania rozwoju..., op. cit., s. 43.

¹⁵ Ze względu na ograniczenia dotyczące objętości artykułu w pracy zaprezentowano tylko część wyników przeprowadzonych analiz. Pozostałe znajdują się w kolejnych publikacjach autorki.

¹⁶ A. Jagusiewicz, H. Legienis: Zasoby bazy noclegowej indywidualnego zakwaterowania w Polsce w 2007 roku, zestawienie tabelaryczne, praca wykonana na zlecenie Departamentu Turystyki w Ministerstwie Sportu i Turystyki przez Instytut Turystyki, [w:] <http://www.msport.gov.pl/article/550-Turystyczna-baza-danych-GMINA> [11.02.2013] oraz A. Jagusiewicz, K. Łopaciński: Ocena stanu turystyki wiejskiej i agroturystyki w Polsce w latach 2005–2009, III Międzynarodowa Konferencja AGROTRAVEL „Perspektywy rozwoju i promocji agroturystyki i turystyki wiejskiej w Polsce”, Kielce 2009, http://agro.travel/pl/niezbednik/zwiedzajacego/materialy_z_konferencji/ [12.11.2012].

¹⁷ A. Jagusiewicz, K. Łopaciński: Ocena stanu turystyki wiejskiej..., op. cit.

¹⁸ E. Dziedzic, T. Skalska: Ekonomiczne uwarunkowania..., op. cit., s. 18.

¹⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach turystycznych (Dz.U. z 2004 r. nr 223, poz. 2268, nr 273, poz. 2703 oraz z 2005 r. nr 175, poz. 1462) z późniejszymi zmianami.

²⁰ Rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 19 sierpnia 2004 roku w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (Dz.U. z 2006 r. nr 22, poz. 169 oraz siedem załączników do ww. rozporządzenia).

- stycznego, zaliczając tzw. pokoje gościnne i gospodarstwa agroturystyczne do grupy obiektów indywidualnego zakwaterowania^{21, 22};
- polska statystyka publiczna w odniesieniu do turystyki wiejskiej i agroturystyki jest szczątkowa i bardzo niedoskonała: 1) obejmuje tylko obiekty noclegowe (kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne) o liczbie miejsc noclegowych nie mniejszej niż 10, czyli pomija znaczną część obiektów świadczących usługi turystyczne z zakresu turystyki wiejskiej i agroturystyki (na co od dawna zwraca uwagę wielu badaczy rynku turystyki wiejskiej)²³; 2) brakuje ciągłości danych z jednego źródła, które umożliwiłyby rzetelne porównania dynamiczne; 3) nie wszyscy rolnicy zgłaszają prowadzoną przez nich działalność agroturystyczną do prowadzonej przez gminy ewidencji obiektów turystycznych²⁴; 4) brakuje informacji statystycznych o ofercie produktowo-usługowej pokoi gościnnych i gospodarstw agroturystycznych.

²¹ Jedyna, jak dotąd, prawna definicja działalności agroturystycznej znajduje się w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 roku w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania: Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz.U. nr 200, poz. 1441; tekst jednolity w Załączniku do obwieszczenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 grudnia 2013 roku, poz. 475). Agroturystyka została tam zdefiniowana jako wynajmowanie pokoi w budynku mieszkalnym oraz sprzedaż posiłków domowych lub świadczenie innych usług związanych z pobytem turystów w gospodarstwie rolnym.

²² Główny Urząd Statystyczny posługuje się własnymi definicjami kwatery agroturystycznej i kwatery prywatnej, które w świetle literaturowej debaty nad tymi pojęciami mogą być dyskusyjne. Według GUS, kwatery agroturystyczna to „rodzaj obiektu zakwaterowania turystycznego, który stanowią pokoje i domy mieszkalne oraz przystosowane budynki gospodarcze (po adaptacji) w gospodarstwach wiejskich (rolnych, hodowlanych, ogrodniczych czy rybackich), będące własnością rolników, wynajmowane turystom na noclegi za opłatą”. Z kolei kwatery prywatna (obiekt oferujący pokoje gościnne) to „rodzaj obiektu zakwaterowania turystycznego, który stanowią umeblowane pomieszczenia i lokale (z wyjątkiem kwatery agroturystycznych) w mieszkaniach, domach i innych budynkach mieszkalnych należących do osób fizycznych lub prawnych (z wyjątkiem rolników) wynajmowane turystom na noclegi za opłatą” (Turystyka w 2012 roku, Główny Urząd Statystyczny, Informacje i opracowania statystyczne, Warszawa 2013, s. 15).

²³ GUS dopiero od 2009 roku rozpoczął gromadzenie informacji liczbowych o pokojach gościnnych i kwaterach agroturystycznych, a od publikacji Turystyka w 2012 roku..., op. cit. podaje dane dotyczące liczby pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych (niestety tylko na poziomie kraju i województw), zaliczając te obiekty do turystycznych obiektów noclegowych. Brakuje niestety informacji o obiektach posiadających mniej niż 10 miejsc noclegowych, które stanowią istotną część tej grupy obiektów. Na niedoskonałości polskiej statystyki publicznej w tym zakresie zwracali uwagę między innymi: M. Drzewiecki: Agroturystyka w Polsce – stan obecny i tendencje rozwojowe, [w:] Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi, B. Sawicki, J. Bergier (red.), Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Papieża Jana Pawła II, Biała Podlaska 2005, s. 46–51; J. Sikora: Agroturystyka..., op. cit., s. 79 czy K. Karbowski: Rozwój agroturystyki w Polsce w latach 2010–2013, Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 2014, nr 4, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Poznaniu, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Poznań 2014, s. 34–44.

²⁴ J. Sikora: Agroturystyka..., op. cit., s. 79.

Co istotne, istniejące dane statystyczne GUS dotyczące agroturystyki i turystyki wiejskiej znacznie lepiej charakteryzują stronę podażową – obiekty noclegowe niż stronę popytową, czyli turystów korzystających z tej bazy²⁵.

Podaż usług turystyki wiejskiej i czynniki ją warunkujące

Wskaźniki podaży turystycznej powinny opisywać dwa elementy podaży, tj. usługi i jednostki, które je wytwarzają i mogą mieć charakter rzeczowy lub wartościowy albo wielkości absolutnych lub względnych²⁶. Podaż usług turystyki wiejskiej reprezentowana jest przez podmioty świadczące usługi turystyczne na obszarach wiejskich, w tym takie usługi, jak: noclegowe, gastronomiczne i inne związane z pobytem turystów²⁷. Usługi takie świadczone są przez różne podmioty, w szczególności przez gospodarstwa agroturystyczne (według GUS kwatery agroturystyczne) i kwatery prywatne (pokoje gościnne). Zdaniem niektórych badaczy, są to także usługi noclegowe oferowane przez pensjonaty, schroniska, kempingi, pola biwakowe i inne²⁸. Obiekty noclegowe są jednym z podstawowych składników produktu oferowanego przez polską turystykę wiejską, który generuje korzyści ekonomiczne dla właścicieli tych obiektów i środowisk lokalnych, w których funkcjonują, a na ich podstawie można wyciągać wnioski na temat ekonomicznego znaczenia turystyki wiejskiej na polskiej wsi²⁹. W przypadku usług noclegowych, do oceny potencjalnych rozmiarów podaży wykorzystuje się wskaźnik liczby miejsc noclegowych lub pokoi (całorocznych i sezonowych), nominalną liczbę noclegów, liczbę miejsc noclegowych (lub pokoi) na 1000 mieszkańców lub 100 km² oraz liczbę obiektów według rodzajów i kategorii lub klasy wielkości, rozmieszczenia. Do określenia wielkości sprzedaży stosuje się mierniki, takie jak: liczbę korzystających i udzielonych noclegów, stopień wykorzystania miejsc noclegowych (pokoi), wielkość wpływów ze sprzedaży usług i/lub z jednego pokoju, przeciętną cenę pokoju i wynik finansowy brutto z pokoju³⁰. Problem ze statystyką publiczną, obejmującą takie dane dla gospodarstw agroturystycznych i pokoi gościnnych polega między innymi na tym, że stosuje się różne definicje tych obiektów

²⁵ Ibidem, s. 79.

²⁶ E. Dziedzic, T. Skalska: *Ekonomiczne uwarunkowania...*, op. cit., s. 35

²⁷ Podmioty świadczące usługi agroturystyczne w zakresie pojęcia agroturystyka włączają różne formy usług noclegowych, gastronomii, rekreacji, wypoczynku, sportu, a nawet lecznictwa czy rehabilitacji – M. Sznajder, L. Przezbórska: *Agroturystyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006, s. 15.

²⁸ M. Jalinik: *Uwarunkowania i czynniki rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2009, s. 59; E. Tyran, J. Walasek, K. Kosiniak-Kamysz, M. Jackowski: *Podstawy agroturystyki*, [w:] *Agroturystyka i usługi towarzyszące*, Wyd. Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego w Krakowie, Kraków 2005, s. 45.

²⁹ J. Bański, A. Rudolf, C. Przybył, M. Bednarek-Szczepańska, K. Czapiewski, M. Mazur, W. Pieniążek: *Turystyka wiejska, w tym agroturystyka, jako element zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Raport końcowy z Projektu finansowanego ze środków pochodzących z Funduszy Counterpart Funds (CPF) Sektorowych Agrolinia (PL9005)*, Agrotec Polska Sp. z o. o., Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego PAN (IGIPZ PAN), Warszawa 2012, s. 26.

³⁰ E. Dziedzic, T. Skalska: *Ekonomiczne uwarunkowania...*, op. cit., s. 36

tów i różną metodykę ich zbierania w poszczególnych odcinkach czasowych³¹ i brak jest ciągłości takich danych z jednego źródła. Dla określenia rozwoju rynku turystyki wiejskiej i agroturystyki trzeba by po pierwsze zdefiniować czym jest rozwój i w jakis sposób (za pomocą jakich wskaźników) go charakteryzować³². Jeśli w odniesieniu do podaży przyjąć najprostszy ze wskaźników, tj. wzrost potencjału usługowego, wyrażony wielkością bazy noclegowej w turystyce wiejskiej i agroturystyce, to w latach 2000–2011 zaobserwowano przyrost takiej bazy noclegowej i miejsc noclegowych przez nią oferowanych (tab. 1). W 2000 roku w Polsce funkcjonowało bowiem 5,8 tys. gospodarstw agroturystycznych, oferujących łącznie 51,6 tys. miejsc noclegowych (przeciętnie około 9 miejsc noclegowych w jednym gospodarstwie³³) i 5,5 tys. kwater prywatnych oferujących 74,8 tys. miejsc noclegowych (niemal 14 miejsc w jednym obiekcie). W 2011 roku funkcjonowało już 7,9 tys. gospodarstw agroturystycznych, oferujących niemal 82,7 tys. miejsc noclegowych i prawie 15,0 tys. kwater prywatnych, oferujących około 226,4 tys. miejsc noclegowych³⁴. Liczba obiektów zwiększyła się więc 1,4 razy w przypadku gospodarstw agroturystycznych (1,6 razy w przypadku miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych) i aż 2,7 razy w przypadku pokoi gościnnych (3-krotnie w przypadku miejsc noclegowych w kwaterach prywatnych). Ciągłe jednak gospodarstwa agroturystyczne stanowią poniżej 1% ogółu gospodarstw rolnych o powierzchni 1 ha w Polsce (jakkolwiek jeszcze w latach 90. XX wieku resort rolnictwa oceniał, że potencjalnie agroturystyką może zająć się w Polsce około 100 tysięcy gospodarstw rolnych, czyli niemal 5% wszystkich wówczas istniejących³⁵). Wzrosła także przeciętna liczba miejsc noclegowych przypadających na 1 obiekt. Z danych zamieszczonych w tabeli 1 wynika, że zwiększenie bazy noclegowej nastąpiło niemal we wszystkich województwach (poza warmińsko-mazurskim, gdzie zmniejszyła się liczba gospodarstw agroturystycznych, ale w tym samym czasie wzrosła liczba oferowanych przez nie miejsc noclegowych, oraz warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim, gdzie zmniejszyła się liczba kwater prywatnych). Według innych źródeł danych (np. z informacji ośrodków doradztwa

³¹ Wyniki badań GUS i Instytutu Turystyki oraz dane podawane przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego z wymienionych powodów istotnie się różnią (nawet dla tego samego roku), np. według Ewidencji Obiektów Turystycznych prowadzonych przez urzędy gmin, z których korzysta GUS, wynikało, że w 2011 roku w Polsce funkcjonowały 7852 gospodarstwa agroturystyczne, z kolei ODR-y podawały, że jest ich w całej Polsce 6322.

³² E. Dziedzic, T. Skalska: *Ekonomiczne uwarunkowania...*, op. cit., s. 37–38

³³ Podobne wielkości obiektów wiejskiej bazy noclegowej podaje M. Drzewiecki: *Agroturystyka współczesna w Polsce, Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku, Gdańsk 2009*, s. 24.

³⁴ Z danych zamieszczonych w Baku Danych Lokalnych, GUS wynika, że na obszarach wiejskich w 2012 roku funkcjonowało 4159 turystycznych obiektów noclegowych o liczbie miejsc noclegowych 10 lub więcej, w tym 683 kwatery agroturystyczne. Łącznie oferowały one 162,3 tys. miejsc noclegowych, w tym same kwatery agroturystyczne 11,1 tys. miejsc noclegowych. Według J. Bańskiego i in.: *Turystyka wiejska, w tym agroturystyka...*, op. cit., s. 29, łącznie na obszarach wiejskich (w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich, z wyłączeniem nadmorskich ośrodków turystyki masowej i średnich miast) funkcjonuje około 13,9 tys. kwater prywatnych (gospodarstw agroturystycznych i pokoi gościnnych).

³⁵ O. Andrzejewska: *Wczasy pod gruszą – agroturystyka w modzie*, raport, Rolnictwo, BOSS-Informacje ekonomiczne, nr 38(505)/24.09.1999, Warszawa 1999.

Tabela 1. Gospodarstwa agroturystyczne i pokoje gościnne według województw w 2000 i w 2011 roku

Województwo	Gospodarstwa agroturystyczne						Pokoje gościnne*					
	liczba obiektów ogółem		liczba miejsc noclegowych		przeciętna liczba miejsc noclegowych na 1 gospodarstwo agroturystyczne		liczba obiektów ogółem		liczba miejsc noclegowych		przeciętna liczba miejsc noclegowych na 1 obiekt	
	2000	2011	2000	2011	2000	2011	2000	2011	2000	2011	2000	2011
Dolnośląskie	250	638	3 945	7 330	15,8	11,5	78	992	2 919	13 540	37,4	13,6
Kujawsko-pomorskie	195	256	1394	3 033	7,1	11,8	37	161	239	3 661	6,5	22,7
Lubelskie	256	430	1636	3 652	6,4	8,5	109	383	3 255	5 220	29,9	13,6
Lubuskie	74	95	865	946	11,7	10,0	105	156	1 084	2 847	10,3	18,3
Łódzkie	154	180	1171	1 889	7,6	10,5	7	186	70	3361	10,0	18,1
Małopolskie	1 227	1 344	13603	16 127	11,1	12,0	1 173	3 232	17 061	48 902	14,5	15,1
Mazowieckie	214	360	2 389	3 587	11,2	10,0	52	320	988	5 296	19,0	16,6
Opolskie	68	110	544	1 109	8,0	10,1	25	89	475	1 423	19,0	16,0
Podkarpackie	429	989	3 617	8 485	8,4	8,6	145	344	3 102	4 128	21,4	12,0
Podlaskie	543	609	4 403	5 673	8,1	9,3	159	167	3 935	2 426	24,7	14,5
Pomorskie	617	622	6 105	7 102	9,9	11,4	1 362	4 522	17 623	68 686	12,9	15,2
Śląskie	167	384	2 308	4875	13,8	12,7	98	606	1034	10 798	10,6	17,8
Świętokrzyskie	206	291	1 683	2 672	8,2	9,2	235	162	1 563	1 829	6,7	11,3
Warmińsko-mazurskie	1 000	743	5 000	7 263	5,0	9,8	1 500	476	13 500	5 931	9,0	12,5
Wielkopolskie	249	418	2 168	4737	8,7	11,3	212	346	7 038	5 716	33,2	16,5
Zachodniopomorskie	140	383	758	4 214	5,4	11,0	174	2 823	914	42 598	5,3	15,1
POLSKA	5 789	7852	51 589	82 694	8,9	10,5	5 471	14 965	74 800	226 362	13,7	15,1

* Liczby dotyczące pokoi gościnnych obejmują obiekty zarówno na terenach wiejskich, jak i w miastach.

Źródło: Działanie w zakresie agroturystyki i turystyki wiejskiej, Biuletyn Informacyjny nr 5/2001(62), MRiRW i ARiMR, Warszawa 2001, s. 6–12 (dane dla roku 2000 na podstawie informacji z Ośrodków Doradztwa Rolniczego przekazanych do MRiRW) oraz Turystyka w 2011 roku, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012 (dane dla roku 2011 na podstawie Ewidencji Obiektów Turystycznych prowadzonych przez urzędy gmin i przekazywanych do GUS).

rolniczego) wynika jednak, że przyrost bazy noclegowej w gospodarstwach agroturystycznych nastąpił we wszystkich województwach. A.P. Wiatrak w 2005 roku zauważył, że rozmieszczenie agroturystycznej bazy noclegowej w Polsce jest stabilne od wielu lat, jakkolwiek jej zasięg stale rozszerza się na kolejne obszary³⁶. Do najważniejszych obszarów należą: Pomorze Zachodnie i Gdańskie wraz z wybrzeżem, Warmia i Mazury, Wielkopolska, Sudety, Karpaty, Wyżyna Lubelska i Podlasie. Gospodarstwa agroturystyczne i kwatery prywatne występują w Polsce w dużym rozproszeniu, co widać szczególnie wyraźnie, jeśli analizuje się ich rozmieszczenie w gminach. Bański i inni³⁷ podają, że w około 55% gmin w Polsce funkcjonowało co najmniej jedno gospodarstwo agroturystyczne, a zaledwie w 50 gminach było ich 30 lub więcej (najwięcej takich gmin było w województwach małopolskim i podkarpackim, w szczególności w miejscowościach w bezpośrednim sąsiedztwie najatrakcyjniejszych turystycznie pasm górskich). J. Bański i inni³⁸ zwrócili także uwagę na fakt, że wiele gmin o najwyższej aktywności agroturystycznej nie ma tradycji turystycznych i wybitnych w skali kraju walorów turystycznych (np. na Pogórzu Ciężkowickim i Strzyżowskim, w Górach Sanocko-Turczańskich i na Pogórzu Bukowskim, w Beskidzie Niskim i na Pogórzu Jasielskim, a nawet w Borach Tucholskich). M. Drzewiecki³⁹ stwierdził nawet, że pierwotny wizerunek agroturystyki już niemal zupełnie się zdezaktualizował. W tzw. starych regionach występuje nadmierny popyt na usługi agroturystyczne, w nowych regionach pojawia się nadwyżka podaży nad popytem. Jedno i drugie zjawisko prowadzi do ostrej walki konkurencyjnej na rynku (różnymi metodami, np. poprzez rozszerzanie oferty świadczonych usług, rozwój gospodarstw specjalistycznych, podnoszenie standardu usług⁴⁰, ale także konkurencji cenowej).

Zaobserwowano także, że następuje zmniejszenie sezonowości funkcjonowania wiejskiej bazy noclegowej (w szczególności gospodarstw agroturystycznych) w Polsce. Z badań M. Drzewieckiego wynika bowiem, że kwatery całoroczne obejmują w poszczególnych regionach (badanych przez niego⁴¹) około 80–90% całości miejsc noclegowych, podczas gdy w 1997 roku stanowiły na niektórych obszarach nawet 65% sezonowych miejsc noclegowych. J. Sikora⁴² zaważył jeszcze, że w agroturystyce relatywnie większa jest podaż miejsc zakwaterowania turystów niż popyt na nie. Dlatego też ważnym miernikiem wielkości sprzedaży oferty w turystyce wiejskiej jest wskaźnik wykorzystania miejsc noclegowych⁴³. Według GUS, średnie wykorzystanie miejsc noclegowych w tu-

³⁶ M. Drzewiecki: *Agroturystyka...*, op. cit., s. 47.

³⁷ J. Bański i in.: *Turystyka wiejska, w tym agroturystyka...*, op. cit., s. 27–28.

³⁸ *Ibidem*, s. 28.

³⁹ M. Drzewiecki: *Agroturystyka...*, op. cit., s. 50.

⁴⁰ Niestety bardzo niski odsetek obiektów wiejskiej bazy noclegowej posiada nadaną kategorię. W Katalogu obiektów skategoryzowanych „Wieś polska zaprasza”, wydanym w 2014 roku, znajdują się opisy zaledwie 278 obiektów skategoryzowanych i będących w trakcie kategoryzacji.

⁴¹ M. Drzewiecki: *Agroturystyka współczesna...*, op. cit., s. 17 podzielił obszar Polski na 5 regionów: Małopolska, Lubelszczyzna, Pomorze, Podkarpacie i pozostałe.

⁴² J. Sikora: *Agroturystyka...*, op. cit., s. 79

⁴³ W niektórych publikacjach miernik ten traktuje się jako miernik popytu, np. G.A. Ciepela, J. Sosnowski: *Efekty ekonomiczne działalności turystycznej w gospodarstwach agroturystycznych*, Zagad-

rystycznych obiektach noclegowych w Polsce wynosiło w latach 2012–2013 nieznacznie ponad 33,0%, z kolei w kwaterach agroturystycznych około 11,0%, a w pokojach gościnnych 19,5%⁴⁴. Podaż usług turystycznych na wsi wyraźnie zmienia swoje oblicze. W literaturze przedmiotu zwraca się coraz częściej uwagę, że następuje ewolucja wiejskiej bazy noclegowej – od turystyki wiejskiej przez agroturystykę z powrotem do turystyki wiejskiej. M. Drzewiecki⁴⁵ postawił nawet tezę, że polska agroturystyka weszła w fazę schyłkową i dalszy jej rozwój w obecnej postaci trudny jest do wyobrażenia.

Popyt na usługi turystyczne na wsi i jego uwarunkowania

Strona popytowa rynku turystyki wiejskiej dotyczy klientów korzystających z usług oferowanych przez obiekty turystyki wiejskiej i gospodarstwa agroturystyczne, w szczególności miernikiem popytu turystycznego są wydatki turystyczne (miary wartościowe)⁴⁶ oraz wielkość i struktura ruchu turystycznego (miary ilościowe). Niestety, jak już wspomniano, w tym zakresie statystyka publiczna w odniesieniu do rynku turystyki wiejskiej i agroturystyki praktycznie nie istnieje. Wydatki na produkty i usługi turystyki wiejskiej i agroturystyki w Polsce nie są mierzone, nikt nawet nie pokusił się o ich oszacowanie⁴⁷. Szczątkowe informacje dotyczące wielkości struktury ruchu turystycznego na wsi, np. aktywności turystycznej, wielkości ruchu turystycznego (liczba odwiedzających) lub liczby udzielonych noclegów w obiektach turystyki wiejskiej i agroturystyki⁴⁸, struktury ruchu turystycznego, np. według miejsca zakwaterowania

nienia Ekonomiki Rolnej 2012, 2(331), Organ KERiROW PAN, IERiGŻ PIB Sekcji Ekonomiki Rolnej PTE, Warszawa 2012, s. 131–149.

⁴⁴ Turystyka w 2013 roku, Informacje i opracowania statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych według GUS dotyczy obiektów, w których znajduje się co najmniej 10 miejsc noclegowych. J. Sikora: Agroturystyka..., op. cit., s. 84 podał, że wskaźnik wykorzystania miejsc noclegowych we wszystkich gospodarstwach agroturystycznych w ciągu roku wynosi średnio około 40%.

⁴⁵ M. Drzewiecki: Agroturystyka..., op. cit., s. 50.

⁴⁶ Do wydatków turystycznych zalicza się: wydatki na noclegi, wyżywienie, transport, usługi rekreacyjne, sportowe i inne oraz wydatki na zakupy związane z uprawianą turystyką, np. na upominki lub przeznaczone na własny użytek (E. Dziedzic, T. Skalska: Ekonomiczne uwarunkowania..., op. cit., s. 25–27, za W. Bartoszewicz, T. Skalska: Zagraniczna turystyka przyjazdowa do Polski w 2011 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2012, materiał niepublikowany).

⁴⁷ Próbę oszacowania wydatków na turystykę na obszarach wiejskich dla całej Europy podjęto na zakończenie I Europejskiego Kongresu Turystyki Wiejskiej, który odbył się w październiku 2003 roku w Hiszpanii. Oszacowano wtedy, że turyści przyjeżdżający do gospodarstw agroturystycznych, kwater turystyki wiejskiej oraz małych hoteli turystycznych na terenach wiejskich rocznie pozostawiają w nich około 12 mld euro. Dodatkowo biorąc pod uwagę lokalną wartość dodaną i efekt mnożnikowy turystyki wartość ta wzrasta do 26 mld euro pozostających na terenach wiejskich dzięki rozwojowi turystyki. Dodając do tej kwoty wydatki odwiedzających jednodniowych oraz inne wydatki związane z wyjazdami turystycznymi i rekreacyjnymi na wieś uzyskuje się kwotę przekraczającą 65 mld euro łącznej wartości turystyki wiejskiej w krajach europejskich, <http://www.europeanrtcongress.org/en/conclusions.php> [21.09.2006].

⁴⁸ Niestety dane publikowane przez GUS dotyczą obecnie niemal wyłącznie obiektów o liczbie miejsc noclegowych większej niż 10 (począwszy od publikacji: Turystyka w 2012 roku, op. cit.).

w krajowych wyjazdach urlopowo-wakacyjnych krótko- i długookresowych (tab. 2), pojawiają się okresowo w publikacjach GUS lub opracowaniach Instytutu Turystyki, natomiast informacje dotyczące liczby podróży, częstotliwości podróży czy średniej długości pobytu w kwaterach turystyki wiejskiej znaleźć można jedynie w publikacjach z realizacji projektów badawczych różnych autorów⁴⁹.

Podkreślić jednak trzeba, że informacje zawarte zarówno w opracowaniach GUS, jak i Instytutu Turystyki są niewystarczające dla oszacowania zmian zainteresowania wypoczynkiem na wsi w kwaterach turystyki wiejskiej i gospodarstwach agroturystycznych przez osoby wyjeżdżające w celach turystyczno-wypoczynkowych i korzystające z wymienionych kwater. W ostatnim dziesięcioleciu XX wieku oszacowano jedynie, że liczba Polaków uczestniczących w wyjazdach turystycznych na wieś miała nieznaczną tendencję rosnącą⁵⁰. Trzeba jednak zauważyć, że popyt na usługi turystyczne na wsi jest ograniczony. Z badań Instytutu Turystyki wynika bowiem, że już pod koniec lat 90., kiedy turystyka wiejska i agroturystyka rozwijały się bardzo intensywnie, dla zapewnienia noclegu osobom wyjeżdżającym w celach turystyczno-wypoczynkowych i korzystających z kwater prywatnych zarówno na wsi, jak i w miastach wystarczyłoby 220 tys.

Tabela 2. Uczestnictwo Polaków w krajowych wyjazdach urlopowo-wakacyjnych według rodzajów zakwaterowania w latach 2004–2013 [%]

Rodzaj zakwaterowania	Uczestnictwo według rodzaju wyjazdu w latach									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wyjazdy długookresowe (5 dni i więcej)										
Mieszkania krewnych, znajomych na wsi	20,8	18,7	18,4	15,4	15,4	14,4	13,6	13,0	10,0	–
Kwatery agroturystyczne	3,8	4,0	6,9	5,4	5,8	4,5	5,3	6,0	5,0	3,0
Pokoje gościnne	11,1	12,5	11,1	–	13,8	13,9	12,1	–	–	–
Wyjazdy krótkookresowe (2–4 dni)										
Mieszkania krewnych, znajomych na wsi	27,4	27,4	27,3	25,2	25,1	23,2	22,0	26,0	16,0	–
Kwatery agroturystyczne	1,7	1,9	3,4	2,7	3,4	3,0	4,0	2,0	2,0	2,0
Pokoje gościnne	6,9	7,6	5,1	–	6,5	5,8	7,4	–	–	–

Źródło: J. Łaciak: Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w latach 2004–2010, Instytut Turystyki, Warszawa 2005–2011; J. Łaciak: Podróże Polaków w 2012 roku. Podstawowe wyniki badań, Instytut Turystyki, Warszawa 2012; J. Łaciak: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2010 i w 2012 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2011 i 2013; J. Łaciak: Aktywność turystyczna mieszkańców Polski w wyjazdach turystycznych w 2012 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2013; Turystyka w 2013 roku. Informacje i opracowania statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014.

⁴⁹ Na przykład: J. Bański i in.: Turystyka wiejska, w tym agroturystyka..., op. cit.

⁵⁰ Działanie w zakresie agroturystyki..., op. cit., s. 7.

miejsc noclegowych (zakładając 100-procentowe ich wykorzystanie w miesiącach wakacyjnych: lipcu i sierpniu oraz 12-procentowe w styczniu⁵¹).

Stosunkowo małe zainteresowanie agroturystyką (ale także kwaterami turystyki wiejskiej) wynika w dużej mierze z faktu, że „obcowanie ze wsią i rolnictwem jest w naszym społeczeństwie powszechnym doświadczeniem”⁵², co wynika z tego, że znaczna część mieszkańców miast ma wiejskie korzenie i nadal posiada krewnych i znajomych na wsi⁵³. Wskazują na to również dane dotyczące wyboru miejsca zakwaterowania w czasie wyjazdów urlopowo-wakacyjnych zarówno krótko-, jak i długookresowych. W 2012 roku mieszkanie krewnych lub znajomych na wsi było wybierane przez polskich turystów w trakcie wyjazdów długookresowych dwukrotnie częściej, a w trakcie wyjazdów krótkookresowych aż ośmiokrotnie częściej niż kwatery agroturystyczne (tab. 2).

J. Sikora⁵⁴ twierdzi jednak, że dane dotyczące korzystania z wiejskiej bazy noclegowej w Polsce są zwykle zaniżane i z jego obliczeń wynika, że rocznie tylko gospodarstwa agroturystyczne są odwiedzane przez niemal 3,5 mln turystów.

Ceny produktów turystyki wiejskiej

Z literatury przedmiotu wynika, że ceny stanowią jeden z ważniejszych czynników kształtowania się popytu turystycznego⁵⁵. Zdaniem J. Sikory⁵⁶, ceny w agroturystyce w porównaniu z tradycyjną ofertą hoteli i pensjonatów są stosunkowo niskie (np. średnia cena noclegu w gospodarstwie agroturystycznym waha się od 30 do 40 zł, a średnia cena obiadu od 10 do 15 zł). G.A. Ciepiela i J. Sosnowski⁵⁷ na podstawie badań własnych wskazują, że wśród turystów, którzy wybierają wypoczynek na wsi (w gospodarstwie agroturystycznym), czynnikiem decydującym o takim wyborze była niska cena. Według J. Sikory⁵⁸, wzrost zainteresowania wypoczynkiem na obszarach wiejskich, w pokojach gościnnych i kwaterach agroturystycznych na przełomie XX i XXI wieku wśród wielu kategorii turystów wynikał z niższego poziomu cen (zwłaszcza w agroturystyce). Jest to konsekwencją tego, że w większości korzystającymi z wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych były osoby średniozamożne, a według J. Sikory⁵⁹ nawet o niższym statusie materialnym, w tym głównie: osoby starsze, rodziny z dziećmi, grupy towarzy-

⁵¹ Działanie w zakresie agroturystyki..., op. cit., s. 7, za J. Łaciak: Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 1999 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2000.

⁵² J. Bański i in.: Turystyka wiejska, w tym agroturystyka..., op. cit. s. 33.

⁵³ J. Wasilewski: Społeczeństwo polskie, społeczeństwo chłopskie, Studia Socjologiczne 1986, nr 3, Komitet Socjologii, Instytut Filozofii i Socjologii, Wydział Filozofii i Socjologii UW, Warszawa 1986, s. 40–56.

⁵⁴ J. Sikora: Agroturystyka..., op. cit., s. 84.

⁵⁵ E. Dziedzic, T. Skalska: Ekonomiczne uwarunkowania..., op. cit., s. 49.

⁵⁶ J. Sikora: Agroturystyka..., op. cit., s. 84.

⁵⁷ G.A. Ciepiela, J. Sosnowski: Efekty ekonomiczne..., op. cit., s. 131–132.

⁵⁸ J. Sikora: Agroturystyka..., op. cit., s. 79.

⁵⁹ Ibidem, s. 84.

skie, miłośnicy przyrody, osoby uprawiające sport, hobbisci, osoby niepełnosprawne oraz członkowie klubów z różnych stowarzyszeń⁶⁰.

Podsumowanie

Na rynku usług turystyki wiejskiej i agroturystyki w Polsce niewątpliwie zachodzą istotne zmiany, zarówno po stronie podaży (gdzie właściciele obiektów turystycznych prowadzą coraz silniejszą konkurencję w wielu wymiarach, poszukując swojej niszy na tym rynku), jak i po stronie popytu (gdzie turyści, coraz bardziej wymagający, nie kierują się już wyłącznie ceną, choć nadal jest ona istotna przy wyborze zakupywanych produktów). Rynek turystyki wiejskiej i agroturystyki coraz bardziej zmierza w kierunku rynku turystyki wiejskiej, na którym powiązania turystyki z rolnictwem i produkcją rolniczą odgrywać będą coraz mniejszą rolę. Podsumowując analizy przeprowadzone w artykule można sformułować następujące wnioski i konkluzje:

1. Rynek turystyki wiejskiej w Polsce, w tym rynek agroturystyki, jest trudny do scharakteryzowania zarówno pod kątem jego stanu obecnego, jak i jego rozwoju ze względu na brak powszechnie obowiązujących definicji podstawowych pojęć (tj. definicji gospodarstwa agroturystycznego i kwatery turystyki wiejskiej), różną metodykę zbierania danych dotyczących analizowanych obiektów w poszczególnych odcinkach czasowych oraz brak ciągłości takich danych z jednego źródła.
2. Dane statystyczne zbierane i udostępniane od 2012 roku przez Główny Urząd Statystyczny znacznie lepiej charakteryzują stronę podażową rynku (obiekty noclegowe i miejsca noclegowe) niż stronę popytową (korzystających turystów). Brakuje, w szczególności, informacji o wydatkach turystycznych oraz wielkości i strukturze ruchu turystycznego.
3. W latach 2000–2011 zaobserwowano rozwój analizowanej bazy noclegowej wyrażonej ilością gospodarstw agroturystycznych (1,4-krotny wzrost) i pokoi gościnnych (2,7-krotny wzrost) oraz miejsc noclegowych przez nie oferowanych (odpowiednio 1,6- i 3,0-krotny wzrost). W tym okresie wzrosła więc także przeciętna liczba miejsc noclegowych przypadających na 1 obiekt w agroturystyce i turystyce wiejskiej (odpowiednio z 8,9 do 10,5 i z 13,7 do 15,1 łóżek). Ponadto z publikacji GUS wynika, że przeciętne wykorzystanie miejsc noclegowych w kwaterach agroturystycznych i pokojach gościnnych było wyraźnie niższe niż średnie wykorzystanie miejsc noclegowych w pozostałych obiektach turystycznych (jakkolwiek w literaturze przedmiotu znaleźć można opinie, że dane GUS mogą być zaniżone w odniesieniu do analizowanych obiektów).
4. Rozmieszczenie turystycznej bazy noclegowej na obszarach wiejskich w Polsce jest dość stabilne od wielu lat (głównie w regionach o dużych walorach turystycznych), chociaż w ostatnich latach zauważa się rozszerzanie jej zasięgu na kolejne tereny, w których nie ma długich tradycji turystycznych i brak jest wybitnych walorów tury-

⁶⁰ J. Sikora: Organizacja ruchu turystycznego na wsi, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999, s. 107.

stycznych. Z analizy dostępnych danych statystycznych wynika także, że gospodarstwa agroturystyczne i kwatery prywatne występują w Polsce w dużym rozproszeniu. Przynajmniej jedno gospodarstwo agroturystyczne znajdowało się w ponad połowie gmin w Polsce, ale było zaledwie około 50 gmin, z których w każdej funkcjonowało więcej niż 30 gospodarstw.

5. W długim czasie następuje ewolucja wiejskiej bazy noclegowej – od turystyki wiejskiej przez agroturystykę z powrotem do turystyki wiejskiej. Tym samym zmienia się także oferta usług dostępnych w analizowanych obiektach.
6. Ze względu na brak równowagi między popytą usług turystycznych (noclegowych i innych oferowanych przez gospodarstwa agroturystyczne i kwatery turystyki wiejskiej) a popytem na nie, na rynku obserwuje się coraz ostrzejszą walkę konkurencyjną, wyrażającą się np. poprzez rozszerzanie oferty świadczonych usług, rozwój gospodarstw specjalistycznych, podnoszenie standardu usług, ale także konkurencję cenową. Relatywnie niski poziom cen, zwłaszcza w agroturystyce, powoduje, że z ich oferty korzystają głównie osoby średniozamożne lub nawet o niższym statusie materialnym.
7. Popyt na usługi turystyczne na wsi jest ograniczony, choć liczba Polaków uczestniczących w wyjazdach turystycznych na wieś w ostatnich latach miała nieznaczną tendencję rosnącą. Zaobserwowano jednak, że mieszkanie krewnych lub znajomych na wsi wybierane było przez Polaków uczestniczących w wyjazdach turystycznych (długookresowych i krótkookresowych) kilkakrotnie częściej niż kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne, co wynika z faktu, że znaczna część mieszkańców miast ma wiejskie korzenie i nadal posiada krewnych i znajomych na wsi.

Literatura

- Altkorn J.: Marketing w turystyce, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Andrzejewska O.: Wczasy pod gruszą – agroturystyka w modzie, raport, Rolnictwo, BOSS-Informacje Ekonomiczne, nr 38 (505)/24.09.1999, Warszawa 1999.
- Bartoszewicz W., Skalska T.: Zagraniczna turystyka przyjazdowa do Polski w 2011 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2012, materiał niepublikowany.
- Bott-Alama A.: Uwarunkowania rozwoju turystyki wiejskiej w województwie zachodniopomorskim, Rozprawy i Studia, T. (DLXXV)501, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005.
- Ciepiela G.A., Sosnowski J.: Efekty ekonomiczne działalności turystycznej w gospodarstwach agroturystycznych, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej 2012, nr 2(331), Organ KERiROW PAN, IERiGŻ PIB SER PTE, Warszawa 2012.
- Drzewiecki M.: Agroturystyka w Polsce – stan obecny i tendencje rozwojowe, [w:] Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi, B. Sawicki, J. Bergier (red.), Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Papieża Jana Pawła II, Biała Podlaska 2005.
- Drzewiecki M.: Agroturystyka współczesna w Polsce, Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku, Gdańsk 2009.
- Działanie w zakresie agroturystyki i turystyki wiejskiej, Biuletyn Informacyjny nr 5/2001(62), Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Warszawa 2001.
- Dziedzic E., Skalska T.: Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju usług turystycznych w Polsce, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2013.

- Jagusiewicz A., Legienis H.: Zasoby bazy noclegowej indywidualnego zakwaterowania w Polsce w 2007 roku, zestawienie tabelaryczne, praca wykonana na zlecenie Departamentu Turystyki w Ministerstwie Sportu i Turystyki przez Instytut Turystyki, [w:] <http://www.msport.gov.pl/article/550-Turystyczna-baza-danych-GMINA> [11.02.2013], Warszawa 2007.
- Jagusiewicz A., Łopaciński K.: Ocena stanu turystyki wiejskiej i agroturystyki w Polsce w latach 2005–2009, III Międzynarodowa Konferencja AGROTRAVEL „Perspektywy rozwoju i promocji agroturystyki i turystyki wiejskiej w Polsce”, Kielce 2009.
- Jaliniak M.: Uwarunkowania i czynniki rozwoju usług turystycznych na obszarach wiejskich, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2009.
- Karbowiak K.: Rozwój agroturystyki w Polsce w latach 2010–2013, Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 2014, nr 4, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Poznaniu, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Poznań 2014.
- Łaciak J.: Aktywność turystyczna mieszkańców Polski w wyjazdach turystycznych w 2012 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2013.
- Łaciak J.: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2010 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2011.
- Łaciak J.: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2012 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2013.
- Łaciak J.: Podróże Polaków w 2012 roku. Podstawowe wyniki badań, Instytut Turystyki, Warszawa 2012.
- Łaciak J.: Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 1999 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2000.
- Łaciak J.: Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w latach 2004–2010, Instytut Turystyki, Warszawa 2005–2011.
- Milewski R.: Podstawy ekonomii, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Obrębski T.: Główne problemy ekonomii, [w:] Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy, S. Marciniak (red.), Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Panasiuk A.: Ekonomia turystyki, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 19 sierpnia 2004 roku w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie (Dz.U. z 2006 r. nr 22, poz. 169 oraz 7 załączników do ww. rozporządzenia).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 roku w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz.U. nr 200, poz. 1441; tekst jednolity w Załączniku do obwieszczenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 grudnia 2013 roku, poz. 475).
- Sikora J.: Agroturystyka. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Sikora J.: Organizacja ruchu turystycznego na wsi, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.
- Turystyka w 2011 roku, Informacje i opracowania statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012.
- Turystyka w 2012 roku, Informacje i opracowania statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013.
- Turystyka w 2013 roku, Informacje i opracowania statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014.
- Tyran E., Walasek J., Kosiniak-Kamysz K., Jackowski M.: Podstawy agroturystyki, [w:] Agroturystyka i usługi towarzyszące, Wyd. Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego w Krakowie, Kraków 2005.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach turystycznych (Dz.U. z 2004 r. nr 223, poz. 2268, nr 273, poz. 2703 oraz z 2005 r. nr 175, poz. 1462 z późniejszymi zmianami).

Wasilewski J.: Społeczeństwo polskie, społeczeństwo chłopskie, Studia socjologiczne 1986, nr 3, Komitet Socjologii, Instytut Filozofii i Socjologii, Wydział Filozofii i Socjologii UW, Warszawa 1986.

Wrzosek W.: Funkcjonowanie rynku, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002.

Determinants of rural tourism market development in Poland

Summary: The main purpose of the paper was to show development and the present situation of rural tourism, including agritourism market in Poland as well as some chosen factor influencing the development (favourable and unfavourable factors). The analysis was concluded with the statement that rural tourism and especially agritourism market has been changing dramatically during the last years, both on the supply and the demand side of the market.

Keywords: rural tourism, agritourism, market, determinants, favourable factors, unfavourable factors